

Оксана ШУКАЙ,

orcid.org/0009-0008-5770-3811

*здобувач кафедри історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна) oksanashukai@gmail.com*

КОНЦЕПЦІЯ ЖІНОЧОЇ ДОЛІ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»)

Українська література ХХ–ХХІ століть стала перехідним етапом у розвитку національної історії, яка має на меті розгерметизувати сталі цивілізаційні та культурні пласти. У наш час відбуваються зміни, які ведуть до державотворчих, суспільно-культурних та культурно-історичних реформацій. Поняття про національну історію властиве майже всім суспільствам. Немає жодної країни, де б не зверталися до національної пам'яті героїв та жертв історичних катаклізмів. Створення міфологеми героя, у першу чергу, характерне для тоталітарних держав. Розвиток держави залежить від здатності нації в своїй культурній та духовній самобутності зберегти всю національну історію. Духовний код нації, як генетичний аспект проблеми, що визначається історичним екскурсом, зосереджується в пам'яті героїв, які творять історію.

У статті проаналізовано розкриття образу і характеру головної героїні роману Марії Матіос «Солодка Даруся» через призму трагічних історичних подій національної історії. Епіцентром більшості творів М. Матіос є жінка, доля якої тісно пов'язана з долею нації, що впродовж віків була трагічною і трагічним відлунням у всі часи відгукувалась у жіночих долях. Жіноча самотність – улюблена тема письменниці. Цей феномен жіночого буття М. Матіос осмислює на високому філософському рівні, і щораз в її творах читач зустрічається із зовсім різними формами й видами самотності. У романі Марія Матіос порушує проблеми вигаданого божевілля і мовчання, як втечі від реального життя, яке нав'язує суспільство героїні. Жінка, «позбавлена голосу», замовкає, утворюючи «захисну зону» навколо себе задля збереження гендерної ідентичності в сучасному суспільстві. Знецінення людського життя однаковою мірою притаманні як фемініній, так і маскулінній картинах світу. Письменниця, схоже, не боїться звинувачень у жіночій сентиментальності й завжди вміє втриматися на межі між слізливою перечуленістю й емоційною глухотою, чи недорозвиненістю (яка часто помітна у багатьох підкреслено маскулінних текстах, де автори сковані якраз боязню «жіночої» уваги до інтимних переживань, душевних потрясінь і страхів, де легко поступаються скрупульозністю аналізу внутрішньої колізії задля демонстрації незламності і твердості герої.

Ключові слова: жіноче буття, історична тематика, самотність, травма, жіноча доля, національна історія.

Oksana SHUKAI,

orcid.org/0009-0008-5770-3811

*Laureate at the Department of History of Ukrainian Literature,
Theory of Literature and Literary Creativity
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) oksanashukai@gmail.com*

THE CONCEPT OF WOMEN'S DESTINY IN A HISTORICAL ASPECT (ON THE EXAMPLE OF THE NOVEL OF MARIA MATHIOS "THE SWEET DARUSIA")

Ukrainian literature of the 20th–21st centuries became a transitional stage in the development of national history, which aims to depressurize permanent civilizational and cultural layers. Nowadays, there are changes that lead to state-building, socio-cultural and cultural-historical reformations. The concept of national history is characteristic of almost all societies. There is not a single country, where the national memory of heroes and victims of historical cataclysms is not addressed. The creation of the hero's mythologime is primarily characteristic of totalitarian states. The development of the state depends on the nation's ability to preserve the entire national history in its cultural and spiritual identity. The spiritual code of the nation, as a genetic aspect of the problem determined by the historical excursion, is concentrated in the memory of the heroes, who create history.

The article analyzes the revelation of the image and character of the main character of the novel "Sweet Darusia" by Maria Mathios through the prism of tragic historical events of national history. The epicenter of most of M. Mathios's works is a woman, whose fate is closely connected with the fate of the nation, which has been tragic throughout the ages, and has echoed tragic echoes in women's destinies at all times. Female loneliness is a favorite topic of the writer. This phenomenon of female existence is understood by M. Mathios at a high philosophical level, and each time in her works the reader encounters

completely different forms and types of loneliness. In the novel, Maria Mathios raises the issues of fictional madness and silence as an escape from real life, which society imposes on the heroine. A woman “deprived of a voice” falls silent, forming a “protective zone” around herself in order to preserve gender identity in modern society. The devaluation of human life is equally characteristic of both feminine and masculine worldviews. The writer, it seems, is not afraid of accusations of female sentimentality and always knows how to stay on the border between tearful emotionality and emotional deafness, or underdevelopment (which is often visible in many emphatically masculine texts, where the authors are bound precisely by the fear of “female” attention to intimate experiences, mental upheavals and fears, where they easily yield to the scrupulous analysis of the internal conflict in order to demonstrate the indomitability and firmness of the hero.

Key words: *women's life, historical themes, loneliness, trauma, women's fate, national history.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство живе як і в теперішньому, так і в минулому часі під словом «травма». Сучасні дослідження не можуть осягнути і дати пояснення, усвідомлення людському стражданню і смерті. У ХХ–ХХІ ст. визначення «травми» веде до кризи суспільства і нації зокрема, яка призводить до повного апокаліптичного краху без відновлення національної ідентичності.

Сучасні спостереження про національну історію, національних героїв та жертв властиві всім суспільствам. Немає жодної країни, де проблема історичної пам'яті була б вирішена остаточно. Суспільство у своїй пам'яті постійно повертається до своєї історичної травми, щоб ще раз пережити і згадати свій національний код історії. Спогади виступають не як минуле, а, навпаки, нації переживають його в реальності і повторюють попередній травматичний досвід.

Після здобуття Україною незалежності література вийшла на новий рівень розвитку, який передбачає передусім розкриття нових тем і проблем, раніше заборонених та, мабуть, неактуальних. Перш за все це тема української історії, яка набула нової популярності внаслідок відкриття заборонених архівів та нових історичних фактів, особливо історія західноукраїнських земель у роки існування Радянського Союзу. Теми історії 30-х–70-х років ХХ століття в її буковинському й галицькому ареалах торкається і Марія Матіос у своєму романі «Солодка Даруся». Зокрема це зображення життя гуцулів, які постійно піддаються дискримінації з боку окупаційних режимів румунської, німецької та радянської влади, усі психологічні зміни в людині, у її світогляді, у сприйнятті світу, які відбуваються внаслідок різних соціальних та історичних катаклізмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вражають узагальнюючі спостереження над станом української жіночої прози, які були зроблені в статті С. Павличко «Виклик стереотипам: нові жіночі голоси в сучасній українській літературі», у книгах Н. Зборовської «Феміністичні роздуми. На карнавалі мертвих поцілунків», В. Агеєвої «Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського

модернізму» Т. Гундорової «Післячорнобильська бібліотека: український літературний постмодерн»; у дисертаційному дослідженні О. Карабьової «Художні версії проблеми самотності у сучасній жіночій прозі»; у статтях М. Крупки «Гендерний дискурс у сучасній українській літературі». А також ряд статей, серед них «Міфологія буття українства у прозі М. Матіос» М. Якубовської, «Символіка часу в творах М. Матіос» Б. Червак, Д. Дроздовський «Українська проза – 2007 (Романи, що здатні змінити світ): нові романи Юрія Андруховича та Марії Матіос», С. Жила «Трагедія адекватна історії»: роман Марії Матіос «Солодка Даруся» та читацька конференція за цим твором», С. Сипливець «Історія, яка ніколи не припиняє їхати колесами по людях...» (До вивчення твору Марії Матіос «Солодка Даруся»)). У ХХ столітті українська жіноча проза починає усвідомлювати себе як вписує в неї сучасну жіночу прозу, виступаючи вже суто як «критика», розкриває патріархальні стереотипи, «закодовані» в жіночих образах, творених письменниками-чоловіками, спонукаючи таким чином жінок-прозаїків до артикулювання в літературі жіночої суб'єктивності, пізнаної «зсередини». Специфічний літературний феномен, завдячуючи цим переважно феміністичній критиці (В. Агеєва, Т. Гундорова, Н. Зборовська, С. Павличко та інші), який реконструює феміністичну традицію української літератури.

Мета статті. На прикладі роману М. Матіос «Солодка Даруся» показати залежність людського існування, зокрема жінки, від історичного процесу. Розкрити світоглядні засади з позиції автора в сенсі бачення провідних колізій буття української нації. Проаналізувати образ головної героїні з позицій психоаналізу.

Виклад основного матеріалу. У романі «Солодка Даруся» Марії Матіос жіночий образ є духовним кодом нації, крізь призму якого сприймаємо події національної історії.

Історія, як «безпощадна...музика-випробування», змушує людину танцювати. Сьогодні це може бути «гуцулка», а завтра – «гора-маре». Цей величний танець життя постає «як примусове намацування наосліп дороги до раю і добровіль-

ний вихід із пекла водночас»; як «прилюдна,... безмовна клятва на досмертну вірність чи добровільне рабство» (Сипливець, 2007: 12).

Установлюється однобічний зв'язок між історією та окремою особистістю: людина не має права впливати на історичний хід, бо історія як божий припис, вона не може його змінити, трансформувати, вона має просто тішитися і страждати водночас. Знову людина постає як істота невільна. Письменниця інтерпретує концепцію людини-жертви того чи іншого історичного часу, зазвичай пропонуючи на цю роль саме жінку.

Під час дискусії «Історія жінок і жінки в історії», яка відбулася в рамках Форуму видавців у Львові, письменниця Марія Матіос підкреслила: «Книги – це мандрівка в історичне пекло. В історії мене як письменника цікавлять людські мотиви. Чоловіча історія – це пафосні баталії, але за цим пафосом стоять люди і їхні почуття». «... я не люблю чорно-білого писання, бо у кожній історії є дві сторони, як в місяця», – зазначила Марія Матіос і додала, що керується саме цим у написанні своїх книг. Вона зауважила, що жінки іноді відважніші, коли пишуть про історію. «Жінки взяли на себе функцію розказати про історію в жінці, а про жінок в історії нехай пишуть історики», – сказала вона (Матіос, 2010: 10).

«Вона пише... як Марія Матіос... Більше ніхто так не вмів писати, бо більше ніхто не вмів саме так відчувати... і розповідати про свої власні почуття... і про почуття чужі, які стали невіддільними від життя і почуттів письменниці. Більше ніхто не має такої мови і такого серця. І при цьому мені здається, що навіть у вимірах такої самотності є дві Марії Матіос. Одна боляче і страшно пише про трагедію українського народу... Друга нещадно препарує свою душу, добуваючи з неї гіркі і солодкі ягоди самопізнання» (Шевченко, 2002: 3).

«Спроба батога для нації – ось чим є книги Марії Матіос. Батіг – а що ще може отямити раба? І чи можна взагалі пробудити в ньому гідність і гонор причетності до власної нації? Її книги... це удар і виклик» (Сизоненко, 2002: 3).

Різноманітні ідеологічні орієнтації особливо наголошують на процесі осягнення національної ідентичності. У романі ці колізії прописані переважно як соціальне тло, яке стає основою для тонких психологічних малюнків, для розкриття специфічного жіночого ставлення до справ, які традиційно вважалися лише чоловічими.

Дмитро Павличко зауважує: «... Такі твори дихають, як безодня, непроглядною, запаморочливою глибиною. Ти не зірвався зі скелі, не впав, але переживаєш свій перехід над прірвою, ніби

падіння, від якого нема порятунку.... Ця річ уже сьогодні належить до видатних, непроминальних творів» (Павличко, 2005: 6).

Швидка зміна влад (румунська – радянська – німецька – румунська – німецька – мад'ярська – радянська) вела до руйнації підвалин етнічного буття нації, модифікувала духовну структуру людини. Письменниця уміло заглиблюється у кризові психологічні ситуації, які переживає окрема людина й ціла громада, досліджує стресові ситуації, травмуючі життєві обставини, розкошує у філософських і психічних нетрях людських душ. Відстоюючи сферу абсолютних цінностей, Марія Матіос засвідчує психогенну руйнацію людини в умовах конкретної історичної дійсності і в такий спосіб активізує трагічне усвідомлення індивідом своєї долі та руйнівну роль соціумного інтер'єру.

Сама Марія Матіос про людей – героїв своїх творів говорить так: «А люди при тому народжували, любили, ненавиділи, вбивали, прощали, вмирили, гинули, тобто жили. Чи доводиться, дивуватися, що ці люди, яких світова історія перекидала з держави в державу, наче колоду карт із рук у руки, мають ТАКИЙ досвід загартування? Що вони навчені мислити самостійно – не поспіхом, але й не надто радикально: не «по-галицьки», не «по-закарпатськи», а «по-буковинськи»? Чи слід дивуватися, що вони інші, ніж у решті України?! Інші, бо життя закладало їм у гени вміння розраховувати на самих себе, розвиваючи в собі дар підприємництва, а не батракування; вчило часто-густо міркувати за швидкозмінних умов, більше мовчати, ніж говорити, культивувати працю, віру і толерантність, носити в собі неубієнне почуття гідності, зокрема й гідності національної, незалежно від національності – і жити! Жити! За всіх обставин. Бо двічі життя не буває!» (Матіос, 2010: 34).

Однією з форм вираження історії є представлення її у художній літературі, зокрема в романі. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ письменники звертаються до історичних сюжетів при опозиції «людина-історія». Способи писання історії розглядаються через історіографію, яка втілюється у художній текст через слово.

«Хто не пам'ятає свого минулого, приречений пережити його знову», – сказав хтось із філософів, ніби виправдав моє заглиблення в Історію тієї частини України, яка й тепер залишається дуже і дуже незрозумілою для багатьох тих, хто не винен у своїх незнаннях про неї. У цих книжках немає ОУН чи УПА в тому розумінні, яке нам останні роки нав'язують не дуже совісні політики, жонглюючи необдуманими словами, як...

камінням. Камінем можна вибити вікно. Камінем можна просто поранити людину, але камінем можна і вбити. У моїх книжках є ЛЮДИ. Багато людей, які жили в часи постійно змінної – як електричний струм – влади, коли діяли УПА – НКВД – МГБ – «яструбки» – сексоти – провокатори – слабкі й сильні люди, негідники і порядні... І кожен із них керувався своїми – цивільними чи людськими – законами. І кожен із них – потепер! – має свою Правду, над істинністю якої не завжди має відпару замислитися (Матіос, 2010: 57).

Найвідоміший і найпопулярніший роман Марії Матіос «Солодка Даруся» справедливо назвали «трагедією, адекватною історії ХХ століття», а саму Дарусю – «образом майже біблійним». Це – українська історія 30-х–70-х років минулого століття в її буковинському і галицькому ареалах. «Драма на три життя», як визначила жанр «Солодкої Дарусі» сама письменниця, – моральне застереження-забобон про те, що історія і кожна окрема людина за всіх часів і режимів пов'язані одною пуповиною, а гріх і його спокута – явища майже осяжні, матеріальні. Це вражаюча, приголомшлива розповідь про безжальні жорна історії, невитравне людське зло і незнищенне добро водночас, про природну толерантність людей різних національностей у часи історичних катаклізмів та про незбагненні пристрасті маленького людського серця.

Марія Матіос стверджує: «Коли можна ведмеда навчити їздити на велосипеді, то можна навчити кожну людину любити свою вітчизну, знати мову і поважати історію землі, яка тебе годує», – повинні змусити кожного читача замислитися над вічними цінностями, які, на жаль, стають «не актуальними» (Матіос, 2007: 37).

М. Матіос акцентує увагу на морально-етичній проблемі, яка розкривається через сюжетні лінії та художні деталі. Роман «Солодка Даруся» виступає як ілюстрація до певного періоду історії. Авторка пропонує читачеві концептуальне бачення національної трагедії крізь призму трагедії цілої української родини, і вже потім – Дарусі. Саме образи Дарусі, її матері, батька, те, як склалися їхні долі і є моральним вироком, який виносить авторка тим історичним катаклізмам, які стрясали українську землю.

Історія однієї невинно спаплюженої дівчини – Дарусі, та не простої, а солодкої... «Неймовірний біль збирався у її голові, коли бодай хтось нагадував їй про солодощі, і ніхто з односілчан не пригощав її конфетою, бо знали, що Дарусі буде непореливки від солодкого... А ті страшні болі лише тік води міг спинити, люди дивувалися Даринці, вони не розуміли, що вона рятує себе, як може. Вони не вмели розуміти чуже горе, їхні черстві серця

ще горітимуть у пеклі, а Даруся людина Божа, вона може вільно з Богом говорити, а з людьми ні! Лише з Богом і з батьком, який лежить у ямі, а над ним хрест почепили, бо давно вмер він, а вона може з ним говорити... Люди думають, що вона німа, а вона лише цінує кожне слово, вона знає ціну мовчання...» (Матіос, 2007: 24).

Усі вчинки героїв роману чітко вмотивовані, логічні й цілком виправдані, з погляду розвитку характерів, і в цій ситуації щаслива розв'язка трагічного сюжету виглядала б неприродною. Марія Матіос максимально точно й глибоко передає психологічні перипетії своїх персонажів. Психологізм роману детермінує певним чином і фабулу, і композицію, і характери для того, щоб максимально ґрунтовно передати нерозривну суть психологічних станів людини з тими реаліями буття соціуму, які, в свою чергу, детерміновані історичними реаліями епохи.

Історична проблема, на думку С. Сипливець, «тлумачиться авторкою як пуповинний зв'язок дитини з матір'ю, яка росте й розвивається у її лоні протягом дев'яти місяців. Це і генетичний кровний зв'язок, це як батько і дитина. Людина невіддільна від історії, а тому невилна. Історія страшна і жорстока. Бо вона, як та «колісниця їде – і людини не бачить... Чоловік один, а колісниця кожного разу друга» (Гершко). Такий закон Всесвіту» (Матіос, 2007: 127).

Зароджується зв'язок між історією та окремою особистістю: маленька безпорадна людина не має права впливати на хід історії, вона не може його змінити, трансформувати, вона має просто або тішитися, або страждати в залежності від тих обставин, у які вона потрапляє. Знову людина постає як істота невилна. Історія набуває вигляду долі, «злого року», який загрозливо нависає над кожним. М. Матіос порівнює таке життя з музикою, а конкретніше з двома народними танцями: «гуцулкою» та «гора-маре». Коли музика затихає – зупиняється танок, а отже і саме життя. Даруся виявляється ланкою, що зв'яже різні історичні періоди, адже діє у двох часових площинах, є актором двох паралельних сцен – минулого й умовного сьогодення: головним – у розділах «Даруся» й «Іван Цвичок» і другорядним, але важливим – у розділі «Михайлове чудо». Це потрібно авторці, щоб відобразити не так людей, як епоху, яка породила злочин, і вже на її тлі розкрити людську трагедію спокутування гріха.

Висновки. У романі «Солодка Даруся» історія виконує функцію своєрідного дзеркала, у якому бачить себе сучасник. А тому пропущені крізь призму історичної свідомості події сучасності набувають іншого звучання. Роман Марії Матіос

охоплює ряд проблем, які функціонують майже паритетно. Усі їх можна об'єднати у єдину проблему відчуженості людини від суспільства, яка включає в себе соціальну, психологічну, морально-етичну, історичну та філософську складову. Ряд тем (тема історії та міжлюдських стосунків, тема долі людини тощо) та проблем, яких торкається автор, були та залишаються надзвичайно цікавими та актуальними в наш час, а наукові праці, у яких досліджується жіноча доля в українській історії, як організуюча домінанта, є теоретичною базою

для подальших літературних досліджень. Саме художня література виявляє чинники, на основі яких будуються історичні конструкти: цінності, форми подачі, фактори правдоподібності, форми існування: згідно з позицією та методами постмодернізму, їх піддають критиці, але не заперечують. Крім того, штучний конструкт як продукт людської уяви і світогляду набуває самоцінності, з огляду на вагомість суб'єктивності, що підкреслює творчий потенціал, функцію і потужність, які конструктивно відображаються у свідомості окремої людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матіос М. Вирвані сторінки з автобіографії: гірка правда від Марії Матіос [текст]. Львів: Піраміда, 2010. 366 с.
2. Матіос М. Солодка Даруся : драма на три життя: [повість]. Львів : Піраміда, 2007. 185 с.
3. Павличко Д. Безодня, куди страшно заглянути : Матіос М. Солодка Даруся. Львів, 2004. *Літературна Україна*. 2005. Ч. 2. (20 січ.). С. 6.
4. Сизоненко О. Уже вечоріє...: Замість рецензії на книгу М. Матіос «Нація». *Голос України*. 2002. № 36. С. 3-4.
5. Сипливець С. Історія, яка ніколи не припиняє їхати колесами по людях... До вивчення твору Марії Матіос «Солодка Даруся». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2007. № 3. С. 12-13.
6. Суценок М. Про феномен прози Марії Матіос. *Літературна Україна*. 2002. № 4. С. 3-33.
7. Шевченко М. Вона пише, як Марія Матіос. *Літературна Україна*. 2002. 7 лютого. С. 3.

REFERENCES

1. Matios M. (2010) Vyrvani storinky z avtobiohrafii: hirka pravda vid Marii Matios. [Pages torn from the autobiography: the bitter truth by Maria Mathios]. *Piramida*. 366p. [in Ukrainian].
2. Matios M. (2007) Solodka Darusia : drama na try zhyttia. [Sweet Darusia: drama for three lives]. *Piramida*. 185 p. [in Ukrainian].
3. Pavlychko D. (2005) Bezodnia, kudy strashno zahlianyty : Matios M. Solodka Darusia. [Abyss, where they are terribly engrossed: Matios M. Sweet Darusia]. *Literaturna Ukraina*. Ch. 2. (20 sich.). p. 6. [in Ukrainian].
4. Syzonenko O. (2002) Uzhe vechoriie...: Zamist retsenzii na knyhu M. Matios «Natsiia». [It's already evening...: Instead of a review of the book by M. Matios "Nation"]. *Holos Ukrainy*. № 36. pp. 3-4. [in Ukrainian].
5. Syplyvets S. (2007) Istoriia, yaka nikoly ne pryyniaie yikhaty kolesamy po liudiakh... Do vuvchennia tvoruu Marii Matios «Solodka Darusia». [A story that never stops driving around people... To study the work of Maria Matios "Sweet Darusia"]. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli*. No.3. pp. 12-13. [in Ukrainian].
6. Sushchenko M. (2002) Pro fenomen prozy Marii Matios. [About the phenomenon of the prose of Maria Mathios]. *Literaturna Ukraina*. No.4. pp. 3-33. [in Ukrainian].
7. Shevchenko M. (2002) Vona pyshe, yak Mariia Matios. [She writes as Maria Mathios]. *Literaturna Ukraina*, 7. p. 3. [in Ukrainian].